

УДК 821.111'06-3.09:7.01(100)](092)

Лановик З.

ORCID: 0000-0002-3260-9887

Лановик М.

ORCID: 0000-0002-1261-120X

МИТЕЦЬ БЕЗ БАТЬКІВЩИНИ: ДО ПРОБЛЕМИ «КУЛЬТУРНОЇ БЕЗДОМНОСТІ» ДЖОЗЕФА КОНРАДА

Анотація. У статті на основі авторських творів Дж. Конрада, спогадів його сучасників та критиків, що аналізували творчість англійського класика у наступні десятиліття, досліджується проблема національної ідентичності письменника. Основна увага приділена точці зору, яка розглядає постать Дж. Конрада із позицій мультикультуралізму, зокрема поєднання польського, британського та українського (поліського) компонентів із вкрапленнями набутих у процесі життєдіяльності елементів культур Африки, Сходу та Латинської Америки.

З'ясовуючи, яка національно-культурна парадигма сприймалася Дж. Конрадом як «Своя» в екзистенційному сенсі основ людського буття, а також, яке етнічне середовище найбільше визнавало письменника «Своїм», не відчувуючи когнітивного дисонансу його творчих пошуків із загальнонаціональною картиною світу, автори доходять висновку, що мультикультурна ідентичність британського митця польського походження породила екзистенційну ситуацію «культурної бездомності»: співвітчизники (наприклад, Стефан Жеромський) не могли пробачити своєму землякові переходу на іншу мову та в інше культурно-історичне поле, нерідко розглядаючи це як зраду; представники британської культури (Вірджинія Вулф, Бертран Рассел) не приховували, що, хоча Конрад пише їхньою мовою, – залишається їм незрозумілим через невластивий британській літературі трагізм; а Едвард Саїд розглядав творчість Дж. Конрада у контексті колоніального дискурсу, ставлячи його в один ряд із найбільшим творцем імперських наративів Редьярдом Кіплінгом.

Висловлюється припущення, що найбільше до розуміння парадоксу Конрадової ідентичності наблизилися українські письменники-емігран-

ти (Євген Маланюк, Юрій Косач), які самі були вигнанцями без можливості повернутися на Батьківщину, тому розуміли психологію і настрої польського митця на чужині. Вони стверджували, що Дж. Конрад відмовився від національних рис власної культури задля утвердження загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: Джозеф Конрад, національна ідентичність, мультикультуралізм, культурна бездомність, еміграція.

Інформація про авторів: Лановик Зоряна Богданівна, доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; Лановик Мар'яна Богданівна, доктор філологічних наук, професор кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Електронна адреса: m-z@ukr.net

Lanovyk Z., Lanovyk M.

THE ARTIST WITHOUT MOTHERLAND: ON THE JOSEPH CONRAD'S "CULTURAL HOMELESSNESS" ISSUE

Abstract. *The article examines the problem of the writer's national identity based on J. Conrad's original works, memoirs of his contemporaries and critics who analyzed the works of the English classic writer in the following decades. The main attention is paid to the point of view that examines the figure of J. Conrad from the standpoint of multiculturalism, in particular the combination of Polish, British and Ukrainian (Polissia) components with interspersed elements of the cultures of Africa, the East and Latin America acquired in the course of life.*

Finding out which national and cultural paradigm was perceived by the writer as «Own» in the existential sense of the foundations of human existence, as well as which ethnic environment most recognized the writer as «Own», without feeling the cognitive dissonance of his creative pursuits with the national picture of the world, the authors come to the conclusion, that the multicultural identity of the British writer of Polish origin gave rise to an existential situation of «cultural homelessness»: compatriots (for example, Stefan Żeromski) could not forgive their countryman's transition to another language and to another

cultural and historical field, often considering this step as betrayal; representatives of British culture (Virginia Woolf, Bertrand Russell) did not hide the fact that, although Conrad writes in their language, his works remained incomprehensible to them because of the tragic pathos that is not peculiar to British literature; and Edward Said examined J. Conrad's works in the context of colonial discourse, placing him on the same level as Rudyard Kipling, the greatest creator of imperial narratives.

It is suggested that the closest to understanding the paradox of Conrad's identity came Ukrainian émigré writers (Yevhen Malaniuk, Yurii Kosach), who were themselves exiles without the possibility of returning to their Motherland, and therefore understood the psychology and moods of the Polish writer abroad. They claimed that J. Conrad renounced the national features of his own culture in order to affirm universal human values.

Key words: Joseph Conrad, national identity, multiculturalism, cultural homelessness, emigration.

Information about the authors: Zoriana Lanovyk, Doctor of Philology, Professor of the Department of Theory and Methodology of Ukrainian and World Literature of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University; Mariana Lanovyk, Doctor of Philology, Professor of the Department of Theory and Methodology of Ukrainian and World Literature of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

E-mail: m-z@ukr.net

Łanowyk Z., Łanowyk M.

ARTYSTA BEZ OJCZYZNY: DO KWESTII „KULTUROWEJ BEZDOMNOŚCI” JOSEPHA CONRADA

Abstrakt. Artykuł podejmuje problem tożsamości narodowej pisarza w oparciu o oryginalne dzieła J. Conrada, wspomnienia jego współczesnych i krytyków, którzy analizowali twórczość angielskiego klasyka w kolejnych dziesięcioleciach. Główną uwagę zwrócono na punkt widzenia rozpatrujący postać J. Konrada z punktu widzenia wielokulturowości, w szczególności połączenia komponentów polskiego, brytyjskiego i ukraińskiego (polskiego) z przeplatającymi się elementami kultur Afryki, Wschodu i Ameryka Łacińska nabyta w trakcie życia.

Odkrycie, który paradygmat narodowo-kulturowy był postrzegany przez J. Konrada jako „Swoj” w egzystencjalnym sensie podstaw ludzkiej egzystencji, a także które środowisko etniczne najbardziej uznawało pisarza za „Swojego”, nie odczuwając dysonansu poznawczego jego twórczych poszukiwań z narodowym obrazem świata autorzy dochodzą do wniosku, że wielokulturowa tożsamość brytyjskiego artysty polskiego pochodzenia zrodziła egzystencjalną sytuację „kulturowej bezdomności”: rodacy (np. Stefan Żeromski) nie mogli wybaczyć przejście rodaka na inny język i na inny obszar kulturowo-historyczny, często uznając to za zdradę; przedstawiciele kultury brytyjskiej (Virginia Woolf, Bertrand Russell) nie ukrywali, że choć Conrad pisze w ich języku, pozostaje on dla nich niezrozumiały ze względu na tragedię, która nie jest charakterystyczna dla literatury brytyjskiej; zaś Edward Said rozpatrywał twórczość J. Konrada w kontekście dyskursu kolonialnego, stawiając go na równi z Rudyardem Kiplingiem, największym twórcą narracji imperialnych.

Sugeruje się, że najbliżsi zrozumienia paradoksu tożsamości Konrada byli ukraińscy pisarze emigracyjni (Jewhen Małaniuk, Jurij Kosacz), którzy sami byli zesłańcami bez możliwości powrotu do Ojczyzny, dlatego rozumieli psychologię i nastroje polskiego artysty za granicą. Stwierdzono, że J. Konrad porzucił cechy narodowe własnej kultury na rzecz afirmacji uniwersalnych wartości ludzkich.

Słowa kluczowe: Joseph Conrad, tożsamość narodowa, wielokulturowość, bezdomność kulturowa, emigracja.

Nota o autorach: Zoriana Łanowyk, doktor nauk filologicznych, profesor Katedry Literatury Ukraińskiej i Zagranicznej oraz Metod ich Nauczania Tarnopolskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Wołodymyra Hnatyuka; Marjana Łanowyk, doktor nauk filologicznych, profesor Katedry Literatur Ukraińskich i Obcych oraz Metod ich Nauczania Tarnopolskiego Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Wołodymyra Hnatiuka.

E-mail: m-z@ukr.net

Постановка проблеми, дослідницькі публікації. Творчість Джозефа Конрада – унікальний феномен європейської літератури. Намагаючись збагнути неповторність авторської манери та художнього стилю, більшість дослідників дійшли до висновку, що таємниця та вишуканість Конрадового письма криється у його незвичній мультикультурній ідентичності, яка надала вродженому таланту митця рідкісної багатогранності, в якій взаємовіддзер-

калюється життєвий досвід та душевні перипетії у надзвичайних поєднаннях.

Про цю мультикультурну ідентичність Дж. Конрада сказано і написано немало. Наукові пошуки та напрацювання усіх дослідників у цій царині узагальнила Олена Ткачук у своїй докторській монографії «Мультикультурна ідентичність Джозефа Конрада: критично-типологічні виміри», уклавши об'ємну – 1083 позиції – різномовну бібліографію сучасного конрадознавства [7]. Звісно, ані сучасники письменника, ані його критики та науковці, що намагалися збагнути таємниці його творчості, не могли обійти увагою явища нашарування різнонаціональних рис у його творах. Попри гетерогенні підходи та різнорідні кути бачення проблеми (адже вивчення здійснюється з різних вихідних точок зору та у системі різних національних координат, – передусім польської, британської та української), – домінантний погляд на творчий шлях письменника полягає у переконанні, що кожен етап його життя начебто нанизував нові компоненти на його духовну структуру. Звісно ж, у ній переважають уроджена польська натура та перейнята за власним вибором британська культурна ідентичність.

Про те, що це був свідомий вибір, а не випадковий жереб долі, свідчать його власні спогади та спогади близьких йому людей: Дж. Конрад доволі тривалий час вагався, якою мовою писати – англійською чи французькою. Вибір між цими двома мовами зумовлений, очевидно, першим дитячим літературним досвідом, адже батько майбутнього письменника, польський літератор Аполлон Коженювський був відомим перекладачем Вільяма Шекспіра і Віктора Гюго та однаково добре володів англійською та французькою. Тому, ймовірно, ще з дитинства юний Юзеф виокремлював їх з-поміж інших іноземних мов. Вибір саме англійського вектора частково пояснюють тим, що кодекс англійського джентльмена доволі співвідносний із ідеєю польського шляхетства. Окрім двох найвагоміших сегментів національної ідентичності, складний духовний світ митця доповнюють численні набуті у далеких морських подорожах мозаїчні фрагменти багатокультурності

освоєних Конрадом-мор'язом заокеанських земель (Австралія, Сінгапур, Конго, Куба, Ямайка та ін.).

На відміну від польських дослідників, які намагаються не надто акцентувати на цьому увагу, окремі британські критики – передусім сучасники Конрада – та українські літературознавці вказують ще й на незаперечності української поліської складової у ментальності письменника: «Щоб пізнати поета, подамося в його край. Сучасним українцям неабияк лестить, коли мова заходить про «український слід» геніяльного класика: народився на Житомирщині, певний час проживав на Київщині та в Чернігові, коротко вчився у Львові... Скрізь родинні гнізда, могили предків, відчуття діди́зни...» [8, с. 33]. Він і сам не зрікався своєї «малої батьківщини», про що свідчать його художні автобіографії «Дзеркало моря» та «Особова справа» [2].

Однак, попри такий багатий культурний спадок, якщо ретельніше заглибитися у доступні нам тексти, не можна не помітити очевидну річ – Конрад-письменник ніде не почувався «своїм» в екзистенційному сенсі дихотомії «Свій – Чужий». Більше того – усі наближені до нього люди та спільноти дуже сильно відчували його непереборну «чужість», окреслюючи це різними словами: «екзотизм», «таємниця особистості», «загадковість», «слов'янськість» і т.п. У відгуках сучасників прочитується розгубленість через неможливість зрозуміти творчі витоки, підґрунтя, духовні стрижні Конрадового письма та особистості. Отож **метою статті** є на основі авторських творів Дж. Конрада, спогадів його сучасників та дослідників, що цікавилися творчістю англійського класика у наступні десятиліття, простежити, яка національно-культурна парадигма сприймалася письменником як «Своя» в екзистенційному сенсі основ людського буття, а також, яке етнічне середовище найбільше визнавало письменника «Своїм», не відчуваючи когнітивного дисонансу його творчих пошуків із загальнонаціональною картиною світу.

Виклад основного матеріалу. Звісно, ми свідомі того, що така постановка проблеми є вкрай непростою і з огляду на складність

самого творчого феномена Дж. Конрада, і з огляду на доволі тривалу часову дистанцію. На сьогодні навряд чи хтось зможе дати вичерпні чи беззаперечні відповіді на ці непрості питання життєвої таємниці митця. Однак пошуки у цій царині є вкрай важливими і задля наближення до розуміння творів самого Конрада, і задля увиразнення тих історико-культурних процесів, що відбуваються у сучасному багатокультурному глобалізованому світі, де проблема національної ідентичності набуває нових, раніше не бачених, проявів і масштабів. Як стверджують прихильники герменевтичного підходу до розуміння світових процесів (з його конгеніальним методом осягнення буття), сфера мистецтва нерідко уможливорює інтерпретацію тих явищ, які не піддаються чіткому науковому окресленню. Постать, життєва доля, письменницька майстерня Джозефа Конрада відкривають широкий простір для пошуків та інтерпретацій багатьох законів та закономірностей у гуманітарній площині.

Проблема національної ідентичності непроста у кожному її вияві, тим більше, коли йдеться про непересічну людину, яка залишила помітний слід у світовій історії та культурі, накреслюючи численні маршрути долі і згодом фіксуючи їх у своїх художніх і нехудожніх творах. На унікальності життєвого шляху Дж. Конрада варто наголосити окремо, адже навряд, чи у світовій культурі можна знайти письменника із подібною життєвою «географією», яка, більше того, виливається і в проблеми політично-ідеологічні. Цей Гордіїв вузол нашаровує багато питань і дискусійних моментів, які помножуються на етнопсихологічні та ідеологічні аспекти позицій дослідників Конрадової спадщини – представників різних національних культур.

Співвітчизники, природно, не могли пробачити своєму землякові переходу в інше культурно-історичне поле, нерідко розглядаючи це як зраду. Хтось пробував пояснити це втечею від переслідувань – маскуванням родинних зв'язків сина польських інсургентів. Однак жодне пояснення не було достатньо переконливим для поляків, які не хотіли змиритися з тим, що, залишивши

потопаючий корабель Ойчизни після жорстокого придушення повстання 1863 року, одним із ідеологів якого був його батько, і перейшовши на чужу мову, їхній земляк незмірно збагатив не рідну літературу.

Тому не випадково відразу після смерті письменника польські критики, починаючи від Стефана Жеромського почали відшукувати у творах Конрада «приховану сповідь» чи фройдівську сублімацію: начебто у своїх героях-блукальцях, що поневіряються по чужих світах, автор мав надію «стишити голос власної совісті» за провину перед покинутою Польщею. А для самого Жеромського, як стверджують сучасники, найбільшим ударом було те, що поляк Конрад у своєму автобіографічному нарисі назвав свого сина «молодим англійцем» [5].

Володимир Панченко, переосмислюючи цей епізод із відстані майже сторічної часової дистанції стверджує, що Стефан Жеромський навряд чи мав рацію. Набагато ближче до розуміння Конрадової трагедії, на його думку, наблизився британський друг Конрада Бертран Рассел, який сюжет душевної драми самого автора співвідносив із його персонажем новели «Емі Фостер» – гуцулом Янком Гуралем, що, покинувши рідні терени, відправився до Америки, але внаслідок корабельної катастрофи опинився у британському селі, де всі бояться чужинця і всіляко дошкуляють йому. Тільки одна дурненька і негарна дівчина приносить йому їжу і стає його дружиною. Але і вона, почувши, як її чоловік у лихоманці марить чужою мовою, лякається і втікає з дитиною, залишивши його самотньо помирати на чужині. Рассел висловлює глибоко трагічну думку, що «Конрад, як цей селянин, був дуже самотнім серед англійців і тільки завдяки неймовірним зусиллям волі справлявся із цим почуттям» [5, с. 8].

І самі ж представники британської культури не приховували, що, хоч Конрад пише їхньою мовою, – залишається їм незрозумілим. Передусім їх бентежив абсолютно чужий і несприйнятний трагізм його творів, відлякував відлюдкуватий спосіб життя і віддаляв дуже сильний акцент, коли він розмовляв англійською

мовою. Навіть вишуканість стилю автора пояснювали тим, що він не може писати англійською мовою спонтанно, а раціонально підшукує і підбирає потрібні слова, вибудовуючи їх у незвичні для англійського синтаксису фрази. Тому уже після його смерті Вірджинія Вулф стверджувала, що Конрад так і залишився «таємничим незнайомцем, який чомусь вирішив осісти в Англії багато років тому». І причина того, що до нього «важко підступитися», щоби хоч трохи його зрозуміти, полягала, на її думку, в тому, що «в ньому від початку була якась заковика» чи навіть «таємниця», яку вона намагалася збагнути, але так і не змогла, роздумуючи, чи це було пов'язано з його польським походженням, чи із незвичайною зовнішністю, чи з усамітненим способом життя [10].

Вірджинія Вулф дуже точно відтворила місце Конрада в британській культурі: «Під кінець життя він користувався славою найвидатнішого англійського письменника – звісно ж, за одним винятком¹, однак популярним він не був. У нього було коло захоплених шанувальників, та більшість читачів його книги залишали байдужими...» [10, с. 282]. На жаль, найочевиднішими прихильниками Дж. Конрада В. Вулф вважала чотирнадцятилітніх підлітків, які із запалом проковтували його книги, сповнені морських пригод. В англомовних дослідженнях про Конрада домінує думка про «чужість» художнього стилю та власне постаті митця (англійське «alien» містить конотації «іноземний», «чужоземний» і «чужий», «інопланетний»). Очевидно, Конрад і сам не почувався «своїм» серед британців, позаяк після майже сорокарічного періоду Британського підданства, яке отримав ще у 1886 році, у 1924, уже напередодні смерті, він відмовився від посвяти в рицарі задля того, щоби зберегти свій польський шляхетський титул спадкоємця родового герба Наленч.

Отже, можемо дійти висновку, що ці парадокси мультикультурної ідентичності Джозефа Конрада спричинили його «культурну бездомність». Теоретики концепції «культурної бездомнос-

1 Тут Вірджинія Вулф мала на увазі Томаса Гарді, «останнього великого вікторіанця», до якого, на її думку, не міг дорівнятися ніхто.

ті» (Вероніка Вівєро і Шарон Єнкінс [9]), власне, і наголошують на тому, що цей феномен породжений радше розколотою свідомістю внаслідок накладання кількох етнічних компонентів, аніж незнанням приналежності до певної національної спільноти. Проте, у класичному вияві мова йде про дітей із міжнаціональних сімей, особливо, коли перманентне змішування відбувається уже в третьому поколінні. Однак у випадку з Дж. Конрадом ці процеси ускладнюються тим, що, фактично, чистокровний поляк набуває цього буттєвого стану в процесі життєдіяльності, і це виразно проявляється у розколотій свідомості між різними соціальними психічними моделями та етнокультурами.

Можливо, саме ця риса Конрадової долі стала магнетичною для українських письменників-емігрантів, які осмислювали його творчість, самі перебуваючи у вигнанні. Як ніхто інший, вони розуміли трагедію митця без батьківщини, скитальця, усім чужинця, якому закритий шлях додому. Євген Маланюк порівнював життєву і творчу долю польського вигнанця зі складністю життєвого шляху Миколи Гоголя. Хоча його передусім хвилювало відречення від рідної мови, та все ж цікавив і більш глибинний аспект творчості двох митців, вихідців із України. Конрадівським моментом у біографії Гоголя він вважав день, коли у липні 1829 року «він сідає на корабель і відпливає невідомо куди... в світ...» [4, с. 199]. «Та тут же й виникає яскрава різниця поміж синами двох сусідніх народів, синами, що не знаходили собі місця на Батьківщинах. Конрад-Коженювський, син чинного повстанця, згодом заслання, мав свіжий спогад збройної боротьби, стратив на російським засланням матір – отже не в Росію і то так, що цю ненависть заховав, будучи вже заслуженим громадянином Британської імперії і визначним англійським письменником, – аж до смерті. В Гоголю ж жила «малоросійська ідилія», міт Росії-царства, понаднаціональної імперії необмежених обривів і необмежених можливостей... Що за простір для вимріяних ним велетенських чинів і подвигів, хоч ближче й неокреслених і досить імливих для самого мрійника!» [5, с. 199].

Можемо припустити, що Конрад бачив такі ж можливості в Імперії Британській, і це не випадково привернуло увагу Едварда Саїда, який відвів Дж. Конраду так багато уваги у своїй праці «Культура й імперіалізм» [6], присвятивши його колоніальним поглядам цілий окремий підрозділ «Два бачення у «Серці темряви», фактично, поставивши в один ряд із визнаним імперцем Редьярдом Кіплінгом: «Від інших колоніальних письменників, його сучасників, Конрада відрізняє те, що з причин (почасти пов'язаних із колоніалізмом), які перетворили його, польського емігранта, на найманця імперської системи, він був цілком свідомим того, що робив. Отже, як і інші його твори, «Серце темряви» не може бути лише прямолінійним переказом подорожі Марлова. Це також драматизація самого Марлова, колишнього мандрівника колоніальними землями, який розповідає свою історію групі британських слухачів у певний час у певному місці» [6, с. 61].

Небагато дослідників схильні були бачити у польському емігранті представника колоніального мислення, однак, Едвард Саїд звертає особливу увагу на «мало не деспотичний тиск наративу Марлова», який «залишає виразне відчуття невідворотності вищої історичної сили імперіалізму, сили системи, яка репрезентує і промовляє за все у своїх володіннях»: «Враховуючи, яка неєвропейськість була тоді доступна Конрадові чи Марлову, Конрад, вочевидь, не міг би використати Марлова для репрезентації чогось іншого, ніж імперіалістичний світогляд. Незалежність була для білих і європейців; підлеглими чи другорядними народами слід було керувати; наука, освіта й історія походили з Заходу. Конрад, справді, сумлінно засвідчував відмінності між бельгійським і британським ганебним колоніальним ставленням, проте він міг уявляти собі хіба світ, розтягнутий по тих чи тих західних володіннях. Маючи ж надзвичайно сильне осадове відчуття власної вигнанської маргінальності, Конрад досить чітко (а хтось сказав би – навіжено) позначив оповідь Марлова перебіжністю як наслідком знаходження на самій межі між цим світом та іншим, невизначеним, проте відмінним. Ясна річ, Конрад не був видатним

імперіалістичним ділком штибу Сесила Родса чи Фредерика Лугарда, хоча чудово розумів, що кожна людина, за словами Ганни Арендт, «потрапляючи у вир нескінченного процесу експансії, [...] перестає бути тим, ким вона була, і, підкоряючись законам цього процесу, ототожнює себе з анонімними силами, яким їй належить служити, аби цей процес тривав і далі; вона сприйматиме себе як просто функцію і, зрештою, вважатиме таку функціональність, таке втілення в собі динаміки руху своїм найвищим досягненням» [6, с. 62-63]. Водночас Едвард Саїд вказує й на докорінну відмінність Конрадового письма від колоніального дискурсу його сучасників: «Те, що Конрад ніколи не був англійцем, повністю інтегрованим у систему культури, дозволило йому зберегти іронічну дистанцію в кожному своєму творі» [6, с.63].

Проте в українській діаспорній критиці така думка не допускалася. Прикметно, що українські письменники-емігранти сприймали Джозефа Конрада радше як жертву, а не пропагандиста імперських дискурсів. Більше того – як постать, яка стояла вище над усіма національними розбіжностями та переконаннями, утверджуючи передусім універсальні цінності людяності.

Наприклад, сучасник Дж. Конрада, відомий український діаспорний діяч Юрій Косач окреслював постать Джозефа Конрада як людину-«всесвітянина»: «Гімном непереможній вольовій людині, не вгнутому лицареві з серцем романтика, була творчість Йосифа Конрада Коженьовського, моряка всесвітянина. Всесвітянина, бо: народжений в Бердичеві, в Україні, син польського повстанця, емігрант, осів в Англії, двадцять літ плавав по різних морах і став британським письменником, хоч довго вагався, якою мовою писатиме – французькою чи англійською...» [3, с. 4]. Водночас, виносячи у заголовок свого есе ще одне незвичне метафоричне визначення особи Конрада – «Конкістадор з України», – і порівнюючи екзистенційні риси польського, російського та українського менталітету, земляк Дж. Конрада із Полісся, наголошував на українському сегменті його складної світоглядної картини світу: «Самітна є людина й пилинкою видається вона супроти хаосу, та її спокій – це відповідь ха-

осові, вона носій думки й волі, що перемагає все крихке й низьке, щоб встоятись і творити... Такий відважний песимізм, властивий українцям, радикально протинний екзальтованому містицизмові росіян та одчайдушному романтизмові поляків» [3, с. 4].

Насамкінець, варто згадати рецепцію ще одного сучасника Дж. Конрада – українського критика періоду Розстріляного Відродження Михайла Калиновича, який чи не перший чітко окреслив грані Конрадового таланту й особистості для українського читача перед тим, як радянська цензура надовго стишила видання і дослідження Конрадової творчості. На нашу думку, саме він найоб'єктивніше оловив парадокс Конрадової ідентичності. У 1925 році, майже одночасно із виходом праці Стефана Жеромського, відразу після смерті англійського класика, він стверджував: «Психологізм і загальний трагічний тон творчості Дж. Конрада тлумачать звичайно як слов'янську його спадщину. Закордонний критик ніколи не забував, що Конрад тільки мовою своїх творів англієць, що родом він поляк, що душу він має слов'янську. Слов'янська душа! Чи є такі вбрання, що в них поодягали її безплотне тіло? Лахміття мандрівниці, шати святої, кирея й фрігійська шапка одвічної бунтарки... Конрад зрікся її в усіх її переодяганнях. Обстоючи незалежність свою як письменника й індивіда від расових впливів, він посилався останнім аргументом на те, що звичні уявлення про слов'янський дух (безладдя, розпливчастий гуманітаризм) до Польщі взагалі не стосуються. Вона ж бо має свої старі традиції самоврядування, її відзначає лицарське почуття морального обов'язку й пошани до особистих прав людини, а польський розум виховувався в Італії та Франції, і історичний його зв'язок з найсвобіднішими течіями європейської думки ніколи не поривався. Критика не надавала значення цим спростуванням: надто помітні були європейському читачеві ті найтонші відміни в напрямках думок і вчинках Конрадових персонажів, що відрізняють останніх від західної людини» [1, с. 517].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, як бачимо з проаналізованих джерел, мозаїчна етнічна ідентичність Джозе-

фа Конрада, що вияскравлюється в ідейно-тематичній гетерогенності його творів та оцінці критиків, породила екзистенційну кризу його духовного єства та спричинила трагедію «культурної бездомності» його як особистості та як митця. Не заперечуючи польського стрижневого сегмента його світоглядно-психологічної картини світу, все ж вимушені констатувати, що і для земляків-поляків, як і для представників його нової батьківщини британців, він залишався «Чужим» в екзистенційному сенсі. Ця проблема багатоаспектна, виходить за межі власне літературознавчих студій, заторкуючи площини культурології, антропології, етнопсихології та ін. Переконані, що внаслідок останніх історичних і політичних подій, зміни суспільно-культурних парадигм, полеміка навколо постаті класика англійської літератури набере нових обертів і сенсів, позаяк мультикультурна ідентичність, космополітизм чи «всесвітність», а, як наслідок – «культурна бездомність» Джозефа Конрада – Юзефа Коженьовського, за висловом Ю. Косача «становить ще й досі нерозгадану тайну для літературознавців» [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинович М. Джозеф Конрад / Конрад Дж. Зроби або помри: морські історії. Київ: Темпора. 2011. С.496-524.
2. Конрад Дж. Дзеркало моря. Особова справа. Київ: Темпора, 2021. XLVI. 426 с.
3. Косач Ю. Джозеф Конрад. Конкістадор з України / Час. 1946. 3 листопада. С.4.
4. Маланюк Є. Гоголь-Гоголь / Книга спостережень. Кн.1. Торонто: «Гомін України». 1962. С.191-210.
5. Панченко В. Філософська проза, що «прикидається» пригодницькою / Конрад Дж. Зроби або помри: морські історії. Київ: Темпора. 2011. С.4-10.
6. Саїд Е. Культура й імперіалізм. Київ: Критика. 2007. 608 с.
7. Ткачук О. Мультикультурна ідентичність Джозефа Конрада: критично-типологічні виміри. Київ: Талком. 2018. 480 с.
8. Чопик Р. Два поляки / Менталітети. Київ: УВС ім. Ю.Липи. 2014. С.31-46.

9. Vivero, V. N., & Jenkins, S. R.. Existential hazards of the multicultural individual: Defining and understanding «cultural homelessness.» *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. 1999. 5(1), P.6–26.

10. Woolf V. Joseph Conrad / The Common Reader. London.1925. P.282-291.

REFERENCES

1. Kalynovych M. Joseph Conrad / Conrad J. Do or Die: Sea stories. [Zroby abo pomry: morski istorii]. Kyiv: Tempora. 2011. S.496-524.

2. Konrad J. The Mirror of the Sea. A Personal Record [Dzerkalo moria. Osobova sprava.]. Kyiv: Tempora, 2021. XLVI. 426 s.

3. Kosach Yu. Joseph Conrad. Conquistador from Ukraine. [Dzhozef Konrad. Konkistador z Ukrayiny] / Chas. 1946. 3 lystopada. S.4.

4. Malaniuk Ye. Hohol-Gogol [Hohol-Gogol] / Book of observations. Book 1. Toronto: «Homin of Ukraine». 1962. P.191-210.

5. Panchenko V. Filosofska proza, shcho «prykydaietsia» pryhodnytskoiu. [Philosophic Prose pretending to be an Adventure] / Conrad J. Zroby abo pomry: morski istorii. [Do or Die: Sea stories]. Kyiv: Tempora. 2011. S.4-10.

6. Said E. Culture and Imperialism [Kultura i imperiializm]. Kyiv: Krytyka. 2007. 608 s.

7. Tkachuk O. Multicultural Identity of Josef Conrad: Critical-typological Dimensions [Multykulturalna identychnist Dzhozefa Konrada: krytychno-typolohichni vymiry]. Kyiv: Talkom. 2018. 480 s.

8. Chopyk R. Two Poles [Dva poliaky]. / Mentalitety [Mentalities]. Kyiv: UVS im. Yu.Lypy. 2014. S.31-46.

9. Vivero, V. N., & Jenkins, S. R.. Existential hazards of the multicultural individual: Defining and understanding «cultural homelessness.» *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. 1999. 5(1), P.6–26.

10. Woolf V. Joseph Conrad / The Common Reader. London.1925. P.282-291.